

Komenský a české minoritní školy v zahraničí

Jaroslav Vaculík

"Dítě má být vyučováno v mateřském jazyku a české dítě v českém jazyku." Z této myšlenky J. A. Komenského vycházeli také Češi a Slováci, kteří emigrovali, zvláště z hospodářských důvodů v průběhu 19. století, do ciziny. V meziválečném období žily v zahraničí více než dva milióny českých a slovenských krajanů, z toho přes polovina v USA. Dalších více než 800 tis. Čechů a Slováků žilo v evropských zemích, zejména v Rakousku, Maďarsku, Německu, Polsku, Jugoslávii, Rumunsku a Francii.

Ve všech těchto zemích věnovali krajané velkou pozornost zřizování a udržování škol s českým či slovenským vyučovacím jazykem. K tomu zakládali školské spolky jako byl např. Spolek Komenský ke zřizování českých škol ve Vídni, jehož 120 let si připomeneme 26. ledna 1992, nebo Česká matice školská na Volyni, působící v meziválečném období v tehdejší východní Polsku.

V období mezi dvěma světovými válkami existovalo v cizině na 330 českých a slovenských škol. Veřejné obecné školy s českým a slovenským vyučovacím jazykem existovaly v té době v Rakousku, Jugoslávii, Rumunsku, Bulharsku a SSSR, zatímco v USA byly zřizovány školy doplňovací. Přes materiální a personální pomoc československého ministerstva školství a národní osvěty se potýkaly s nedostatkem učitelů, vhodných místností, učebnic a často narážely na nezájem či přímo nechuť místní administrativy. Nešlo většinou o školy čistě české či slovenské, ale spíše o školy jazykově utrakvistické, kde některým předmětům, zpravidla to byl státní jazyk, dějepis a zeměpis, se vyučovalo v jazyce příslušného státu. Vlastní střední školy se krajanům podařilo zřídit pouze v Rakousku a Jugoslávii.

Po druhé světové válce se, v důsledku reemigrace 200 tis. Čechů a Slováků a přirozené asimilace, počet českých a slovenských škol v zahraničí prudce snížil. V současné době existují české a slovenské školy pouze ve Vídni, New Yorku, Chicagu, argentinském Chacu a v Austrálii. Plně organizovanou je pouze škola vídeňská, která má z nich nejen nejdelší tradici, ale také se hrdě hlásí ke jménu J. A. Komenského.

Ve Vídni představovali Češi v roce 1900 víc než 7% obyvatel. Šlo o 103 tis. osob, většinou dělníky a nádeníky, početná byla i skupina samostatných a svůj význam mělo i úřednictvo. Spolku Komenský se podařilo otevřít první českou školu ve Vídni v roce 1883. Do první třídy a zároveň s ní povolené opatrovny se přihlásilo přes 500 dětí. Do tří oddělení (chlapeckého, dívčího a smíšeného) však mohli být přijati jen 174 žáci. V roce 1887 měla škola již pět

ročníků s 598 dětmi. V témže roce dostal spolek povolení postupně rozšířit školu na sedmiletí.

Od roku 1885 až do první světové války bojoval spolek Komenský o právo veřejnosti pro českou školu, neboť její žáci museli dojíždět ke zkouškám na propuštěnou až do Břeclavi, pokud nechtěli tyto zkoušky absolvovat na některé vídeňské německé škole.

V roce 1907 byla ve Vídni otevřena druhá česká obecná škola. Existovala také pokračovací škola, kterou navštěvovali 102 učni českých mistrů, kteří se nedali odradit německým nátlakem. V řadě vídeňských okresů však musely být české děti vyučovány soukromě, po domech, protože budovy plánovaných českých škol byly pod různými záminkami označovány jako údajně nevhodné. Poté, kdy vídeňský starosta, přes nařízení zemského místodržitelství, odmítl v roce 1901 otevřít další českou školu, došlo k průvodu matek českých dětí k parlamentu, kde se chtěly dovolat spravedlnosti. Prorazily kordón strážníků a vtáhly do parlamentní budovy, kde incident vyvrcholil bitkou českých a německých poslanců.

První světová válka znemožnila připravované projekty českého soukromého reálného gymnázia a české obchodní školy. Vyučování na obecných školách muselo být omezeno, neboť většina mladých učitelů narukovala a také příjmy spolku Komenský poklesly.

První poválečná léta byla obdobím prudkého rozvoje škol spolku Komenský. Existovalo reálné gymnázium, reálka, obchodní škola, průmyslová škola, několik měšťanských a obecných škol, opatrovny, lidová škola Komenského i studijní knihovna Komenského. Po roce 1925 však začínají opět narůstat překážky, jako byl např. požadavek rakouského státního občanství všech učitelů českých škol. Během dvacátých let postavil spolek Komenský tři vzorné školní budovy, vydal 39 učebnic, z toho většinou o několika dílech, takže se jednalo úhrnem o 86 učebnic, v nákladu 200 - 2500 exemplářů. Právo veřejnosti získaly dvě školy střední (reálné gymnázium a reálka) a pět škol měšťanských.

Návštěvnost českých škol po politických změnách v r. 1934 mírně klesala, aby po anšlusu Rakouska klesla katastrofálně, z obav z možného nacistického pronásledování. Jestliže ve školním roce 1924 - 1925 činil počet českých žáků 5500, v roce 1938 - 1939 jich bylo jen 1700. Další ranou bylo zrušení některých škol a nakonec úplné uzavření českých škol v roce 1941.

Čeští učitelé a profesori vedli žáky a studenty k upřímnému vlastenectví, k národnímu uvědomění, lásce k českému jazyku, k hrdosti na naše dějiny. Obětovali svůj volný čas činnosti v českých spolcích vzdělávacích, tělovýchovných a sociálně podpůrných. Každým rokem pořádaly jednotlivé školy akademie, kde vystupovalo žactvo s recitacemi básní českých klasiků, zpěvem, divadelními scénkami a rytmickými vystoupeními. Pravidlem byly také vánoční

besidky. Studenti a absolventi českých škol do 24 let se soustředovali v okresních pobočkách Omladiny Komenského (těchto okresních poboček bylo 13 s 800 členy). Pořádali taneční zábavy, každoroční Moravské hody v Národním domě, výlety do okolí a přednášky

Po druhé světové válce, kdy došlo k reemigraci velké části vídeňských Čechů do staré vlasti, již veřejné české školy nebyly obnoveny. Zůstala jen jedna soukromá škola spolku Komenský ve III. okrese, která působí dodnes, kdy má asi 170 žáků a patnáct učitelů.